

Euthanasia and Organ Donation

1. Bible

Saul – 1 Sam 31 and 2 Sam 1:1-10

Abimelech - Judges 9:52-54

2. Definition of Death

Bavli Yoma 85a

תנו רבנן עד היכן הוא בודק עד חוטמו ויש אומרים עד לבו
בדק ומצא עליונים מתים לא יאמר כבר מתו התחתונים מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים
נימא הני תנאי כי הני תנאי דתניא: מהיכן הולד נוצר - מראשו, שנאמר (תהלים עא) ממעי אמי אתה גווי
ואומר (ירמיהו ז) גוי נורד והשליכי. אבא שאול אומר: מטיבורו, ומשלח שרשיו אילך ואילך.
אפילו תימא אבא שאול, עד כאן לא קא אמר אבא שאול התם - אלא לענין יצירה, דכל מידי ממציעתיה
מיתצר. אבל לענין פקוח נפש - אפילו אבא שאול מודי דעקר חיותא באפיה הוא, דכתיב (בראשית ז) כל
אשר נשמת רוח חיים באפיו.
אמר רב פפא: מחלוקת ממטה למעלה, אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו - שוב אינו צריך,
דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו.

Our Rabbis taught: At what point of the body do we search for vital signs? At the nostrils.
Other say at the heart...Concerning the saving of life, even Abba Shaul agrees that the
essence of life is in the breath, as it is written, *Everything which has the breath of life in its
nostrils* (Gen 7:22). Rav Pappa said that there is only a dispute if there are not vital signs at
the heart whether to proceed to the nostrils, but if there are no vital signs in the nostrils, all
hold that we are not to proceed further, as it is written, *Everything which has the breath of life
in its nostrils* (Gen 7:22).

3. See Source 2 in Suicide source sheet

4. Tractate Semahot 1:1-6

מסכתות קטנות מסכת שמחות פרק א

הלכה א - הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר, זוקק ליבום ופוטר מן היבום, ומאכיל תרומה ופוסל מן התרומה,
ונוחל ומנחיל, פירש ממנו אבר כאבר מן החי, בשר כבשר מן החי, וזורקין על ידו דם חטאתו ודם אשמו, עד
שעה שימות.

הלכה ב - אין קושרין את לחייו, ואין פוקקין את נקביו, ואין נותנין עליו כלי של מתכות ולא כל דבר שהוא
מיקר על טיבורו, עד שעה שימות.
הלכה ג - אין מזיזין אותו, ואין מדיחין אותו, ואין מטילין אותו לא על גבי החול ולא על גבי המלח, עד שעה
שימות.

הלכה ד - אין מעצמין את עיניו, הנוגע בו ומזיזו הרי הוא שופך דמים, רבי מאיר היה מושלו לנר שהוא
מטפטף, כיון שנגע בו אדם מיד כיבהו, כך כל המעצם את עיני הגוסס, מעלין עליו כאילו הוא שומט את
נשמתו.

הלכה ה - אין קורעין, ואין חולצין, ואין מספידין, ואין מכניסין עמו ארון בבית עד שעה שימות.

הלכה ו - אין משמעין עליו, ואין משננין עליו את מעשיו, רבי יהודה אומר אם היה חכם משננין את מעשיו.

1. A dying man is considered the same as a living man in every respect. He may obligate to levirate marriage...All this applies until the moment he dies.
2. His jaws may not be bound, nor his orifices stopped, and no metal vessel or any other cooling objects may be placed upon his belly until the moment he dies, as it is written, *Before the silver cord is snapped asunder, and the golden bowl shattered, and the pitcher is broken at the fountain* (Eccl. 12:6).

3. He may not be stirred, nor may he be washed, and he should not be laid upon sand or salt, until the moment he dies.
4. His eyes may not be closed. Whoever touches him or stirs him sheds his blood. Rabbi Meir used to compare a dying man to a flickering lamp: the moment one touches it he puts it out. So, too, whoever closes the eyes of a dying man is accounted as though he has snuffed out his life.
5. There may be no rending of clothes, nor baring of shoulders, nor eulogizing, and no coffin may be brought into the house, until the moment he dies.
6. There may be no heralding for him and no acclaiming of his works. Rabbi Judah said, if the man was a scholar, his works may be acclaimed.

5. Sefer Hasidim (13th cent.) #315

If one is suffering terribly and he knows that he will not live, he may not kill himself – this we learned from R. Hanania b. Tradyon who refused to open his mouth. But if certain causes prevent him from dying quickly, for example, if someone was close to death (*goses*), and someone else near the house was chopping wood and the soul was unable to depart – the woodchopper is to be taken away. Salt should not be placed on his tongue so that he not die. However, if he were close to death and says, “I cannot die unless moved to another place” – he is not to be moved.

6. Sefer Hasidim #234

It happened to a certain person that the doctor who came to treat him told him, “To drink any water would be dangerous for you. Also it would be life-threatening for you to eat such and such a food.” He said to his son, “Give me some water and such and such a food, and if you do not I will not forgive you – not in this world nor in the world to come.” The community told him [the son]: “Don’t be intimidated by what he said...’

We should not cry out [in prayer] at the moment that the soul is leaving, lest it return, and the person be left to suffer severe pain. *A time to die* (Qohelet 3:2). Why did Qohelet need to say this? It is so that we do not cry out when the soul of a *goses* [a person who is fatally injured or sick, and medical authorities determine will not survive more than three days] is leaving so that it return, for the person can live only for a few more days, and they would be days of painful suffering. Then why does [the Bible] not say “*A time to live?*” Because this does not depend upon the person himself, for there is no control over the day of one’s death.

7. Bavli Ketubot 104a

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי, ואמרי: כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי, ידקר בחרב. סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה: עליוני מבקשין את רבי והתחתוני מבקשין את רבי, יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים. כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא, וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. ולא הוו שתקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדייא מאיגרא [לארעא], אישתיקו מרחמי ונח נפשיה דרבי.

On the day that Rabbi Judah the Patriarch was dying the rabbis decreed a public fast and offered prayers for heavenly mercy [so that he would not die]...Rabbi Judah’s handmaid ascended to the roof and prayed [for Judah to die]. The rabbis meanwhile continued their prayers for heavenly mercy. She took a jar and threw it down from the roof to the ground. They stopped praying [for a moment] and the soul of Rabbi Judah departed.

8. Yalqut Shimoni, Proverbs #943

It happened that a woman who had aged considerably appeared before Rabbi Yose ben Halafta. She said: Rabbis, I am much too old and life has become a burden for me. I can no longer taste food or drink, and I wish to die.” Rabbi Yose answered her: “To what do you ascribe your longevity?” She answered that it was her habit to pray in the synagogue every morning and despite occasional more pressing needs, she never had missed a service. Rabbi Yose advised her to refrain from attending services for three consecutive days. She heeded his advice and on the third day she took ill and died.

9. R. Nisiim, commentary to BT Nedarim 40a

Sometimes one must request mercy on behalf of the ill so that he might die, as in the case of a patient who is terminal and who is in great pain.

10. Maimonides, Laws of Murder, 2:7

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש ב: ז

אחד ההורג את הבריאה או את החולה הנוטה למות, ואפילו הרג את הגוסס נהרג עליו, ואם היה גוסס בידי אדם כגון שהכוחו עד שנטה למות והרי הוא גוסס, ההורג אותו אין בית דין ממיתין אותו.

The same law applies for the killing of a person who is healthy as for a person who is critically ill. [i.e. the killer gets the death penalty]. Even the killing of a *goses* is a capital offense.

However, if the victim is a person who has become a *goses* by the hand of a human being, i.e. someone who has been assaulted so severely as to be near death, and is therefore a *goses*, the killer of such a person is not put to death by the court.

11. Immanuel Jakobovits, Chief Rabbi of England, Encyclopedia Judaica

EUTHANASIA, term denoting “the action of inducing gentle and easy death,” first used by the British moral historian W. E. H. Lecky in 1869. Among advocates of this measure to terminate the life of sufferers from incurable or painful disease are many earlier philosophers, Christian as well as pagan, including Plato in his *Republic* (3:405ff.) and Sir Thomas More in his *Utopia* (2:7). The precise Hebrew equivalent for euthanasia, *mitah yafah* (“pleasant death”), occurs several times in the Talmud, though always in connection with the duty to reduce to a minimum the anguish of capital criminals before their execution (e.g., Sanh. 45a), and never in the sense of deliberately hastening the end of persons dying from natural causes. In the Jewish view, life being of infinite worth, any fraction of it is of equally infinite value, and the relief from suffering cannot be purchased at the cost of life itself, whatever other concessions Jewish law may make or urge for the mitigation of pain. Hence, “a patient on his deathbed is considered as a living person in every respect... and it is forbidden to cause him to die quickly... or to move him from his place (lest this hasten his death);... and whoever closes his eyes with the onset of death is regarded as shedding blood” (Sh. Ar., YD 339:1 and gloss). Indeed, killing any innocent person, “whether he is healthy or about to die from natural causes,” is legally codified as murder (Maim. Yad, Roze'ah 2:7). Some recent rabbinical responsa, however, are inclined to sanction the cessation of “heroic” methods to prolong a lingering life without hope of recovery. The withdrawal of treatment under such circumstances might be justified on the basis of the permission to remove from a dying person an extraneous impediment, such as “a clattering noise or salt on his tongue, delaying the departure of his soul” (Sh. Ar., loc. cit., gloss).

The otherwise uncompromising opposition to euthanasia no doubt springs from the life-affirming attitude of Judaism in which, nationally as well as individually, life in misery is to

be preferred to death with glory or dignity, a sentiment which stirred the Psalmist to exclaim gratefully: "The Lord hath chastened me sore; but He hath not given me over unto death" (Ps. 118:18). For the same reason, martyrdom is permitted only in the most exceptional circumstances; to lay down one's life, even for the fulfillment of divine laws, when such sacrifice is not required by law, is regarded as a mortal offense (Maim. Yad, Yesodei ha-Torah 5:4).

12. Rabbi J. David Bleich

...any patient who may reasonably be deemed capable of potential survival for a period or seventy two hours cannot be considered a *goses*... The implication is that a *goses* is one who cannot, under any circumstances, be maintained alive for a period of seventy-two hours.

13. Ronald Green in *Theology and Bioethics*, ed. E.E. Shelp (New York, 1985), 254-55.

But it is equally open to the halakhic scholar to conclude that medical advance forces a radical reconsideration of the classical sources in order to discern the intent of rulings that mandated life-saving efforts or that created the special category of the *goses*. It may be that temporal limits no longer suffice to identify the imminently dying patient, for example, and that some consideration of the hopelessness of the patient's condition or continued quality of life are more relevant to the determination of this status.

14. Marc Gellman, "Babies Doe, and Analysis and Response"

When therapeutic hope has failed in the world of our ancestors, death was certain to come shortly, and so the category of *gessisah* was that short time (72 hours or less) before death when therapy failed. What has happened in our time is that a new category applies. Medical science can fail to cure and yet continue to treat for far longer than 72 hours. Is this *gesissah*?...Just as the rabbis used a time limit to define *gessisah*, so must we recognize that life expectancy is a crucial factor in determining whether or not to treat. This is not a quality of life argument; it is a quantity of life argument and it counts.

15. Semahot 8:1

יוצאין לבית הקברות ופוקדין כל המתים עד שלשים יום, ואין חוששין משום דרכי האמורי. ומעשה שפקדו אחד אחר שלשים יום, וחיה עשרים וחמש שנים ואחר כך מת, ואחר הוליד חמשה בנים ואחר כך מת.
We go to the cemetery (cave) and check the dead until thirty days and we do not worry that this is of the ways of the Amorites. It once happened that they checked someone after thirty days and he lived another twenty-five years had five children and then died.

16. Shulhan Arukh, Orah Hayyim 330:10

היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאין הולד שמא ימצא חי.
הגה: ומה שאין נוהגין עכשיו כן אפילו בחול, משום יא דאין בקיאין במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר לולד לחיות.

If a woman is sitting on the birthstool and she dies, one may bring a knife on the Sabbath even through a public domain, and one incises her womb and removes the fetus since one might find it alive.

Rama: However, today we do not conduct ourselves according to this rule even during the week because we are not competent to precisely determine the moment of maternal death.

17. Mishnah Ohalot 1:6

אדם אינו מטמא, עד שתצא נפשו. ואפלו מגיד, ואפלו גוסס, זוקק ליבום ופטר מן היבום, מאכיל בתרומה ופוסל בתרומה. וכן בהמה וחיה אינן מטמאין, עד שתצא נפשם. התזו ראשיהם, אף על פי שמפרקסין, טמאין, כגון זנב של הלטאה שהיא מפרקסת.

A person cannot defile [as a corpse] until his soul is gone forth, so that even if he has his arteries severed or even if he is in his last agonies he [still] makes levirate marriage obligatory and liberates from levirate marriage, qualifies [his mother] for eating *terumah* and disqualifies [his mother] from eating *terumah*. Similarly in the case of cattle or wild animals, they cannot defile until their soul is gone forth. If their heads have been cut off, even though they are moving convulsively, they are unclean; for instance, a lizard's tail, which moves convulsively.

"NORMAN, MAYBE IT WASN'T SUCH A SMART IDEA FOR YOU
TO HAVE LEFT EVERYTHING TO SCIENCE."

Donating a Kidney

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן מה

אם יש חיוב או מצוה כל שהיא לאדם בריא לנדב אבר מאבריו בכדי לשתלו בגוף אדם מסוכן ולהצילו עיי"כ ממיתה. ואם אין חיוב או מצוה בכך אם מותר עכ"פ לנדב בכזאת ולרופא לבצע זאת או שיש גם איסור על כך.

יש לברר אם מותר לאדם לנדב אבר משלו בכדי להרכיבו ולשתלו בגוף אדם מסוכן הנוטה למות, כגון שהמסוכן מחוסר כבר מב' כליותיו והוא רוצה לנדב שהרופא יוציא ממנו כליה אחת וישתלה בגוף האדם המסוכן ועיי"כ יצילנו מרדת שחת (כפי שקראנו בזמן האחרון שאשה אחת נדבה כאן בארץ כליה אחת מכליותיה והרופאים שתלו אותה בגופת בנה ועיי"כ הצילוהו ממות). והשאלה מתחלקת לשתיים, הן לנדב אבר שהוצאתו ממנו כרוך בספק סכנת נפשות, והן אפילו לנדב אבר כזה שהוצאתו ממנו אינו כרוך כלל בספק סכנה. ואילו דבר ההצלה היה כרוך רק בנדבתו של האדם הזה בלבד את האבר שלו, אזי תהיה השאלה לא רק אם מותר לו לעשות זאת אלא אם גם החיוב עליו לעשות זאת לתת להוריד ולהוציא ממנו האבר בכדי להציל עיי"כ את חברו ממות בטוח, או שאינו מחויב בכך לא להכניס א"ע עבור כן בספק סכנה וגם לא להחסיר ממנו אבר אפילו אם הדבר לא יהא כרוך בספק סכנה כלל. וכמו"כ מקום הספק בזה הוא שאפילו אם נאמר שאדם מותר, או אפילו מחויב, להכניס א"ע לספק סכנה בכדי להציל חברו מודאי סכנה, אבל אולי זהו כשמיחה להצד שינצל לא יחסר ממנו דבר אבל לא כשבכל גוונא שהוא יחסר ממנו עיי"כ אבר מאבריו.

(א) והנה בנוגע אם מחויב להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל חברו מסכנה ודאית, הבית יוסף בטור חו"מ ס"י תכ"ו מביא בשם הגהות מיימונית שכתב בשם הירושלמי דמסיק אפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב. והב"י מסביר זאת דנראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא.

(ב) אע"פ שהב"י הביא זאת בסתמא כאילו אין חולק בדבר מכל מקום השמיט דין זה משלחנו הטהור. ועמד על כך הסמ"ע בחו"מ שם ס"י תכ"ו סק"ב וכתב לתרץ ד"ל כיון דהפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו זה בפסקיהן מ"ה השמיטוהו ג"כ ע"ש. ויש להוסיף ע"ז דלפי מה שמבאר הב"י בטור שם דברי הרמב"ם שכותב בלשון ויכול להצילו ישנה עוד הוכחה מלשונו זה של הרמב"ם דס"ל דדוקא בדאין ספק שיכול להצילו אבל אינו חייב להכניס עצמו בספק סכנה להצלת חברו עיי"ש.

(ג) והערוד השלחן כותב בזה בחו"מ שם סעיף ד' וז"ל: הפוסקים הביאו בשם ירושלמי דחייב אדם להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל חברו והראשונים השמיטו זה מפני שבש"ס שלנו מוכח שאינו חייב להכניס א"ע ומיהו הכל לפי הענין ויש לשקול הענין בפלס ולא לשמור א"ע יותר מדאי עכ"ל. והנה לא פירש הערוה"ש איך שבש"ס שלנו מוכח שאינו חייב להכניס א"ע, ודלא כהירושלמי, ואיה מקור מוצאו. אך נראה בעליל שדבריו לקוחים מדברי הפ"ת שם בסק"ב שכותב בכזאת בשם ספר אגודת אזור מהגאון מהר"ם זאב זצ"ל שכתב טעם נכון מה דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו דברי הירושלמי בזה, משום דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בהא. וכן שכתב גם זאת דאולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר וכו' ע"ש. ברם לא ציין לנו הפ"ת מאיזה מקום בתלמודא דידן הוכיח זאת הגאון בעל אגודת אזור דמוכח משם דפליג על הירושלמי בהא.

(ד) ועיינתי בגוף דברי ספר אגודת אזור (דרושים) בד' ג' ע"ב וראיתי שראיתי היא מדברי הגמ' בנדה ד' ס"א ע"א דאיתא: הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה לטמרינן מר, אמר להו היכי נעביד אי לא אטמריכו חזו יתייכו, אטמרינכו הא אמרו רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי, זילו טמרו נפשיכו, וכתבו התוס' והרא"ש בשם השאילתות למיחש מבעי אם הרגתם חייבתם ראשי למלך שהתרה מלקבל רוצחים, הרי שמנע רבי טרפון להצילם משום הספק סכנה שיכול להיות באם שיהי' הקול אמת, אלמא דאינו מחויב להכנס בספק/בספק/ סכנה בשביל הצלת חברו. ובד' ל"ח מדפי הספר הוסיף הגאון בעל אגודת אזור להסביר ראיתו זאת, דמדכתב השאילתות שמא הרגתם וכו' מבואר שאם יצאו זכאין שלא הרגו לא היה שום חשש סכנה לר"ט מהטמנה זו וכל החשש הוא רק אם יצאו חייבין, ואם איתא שמחויב להכנס בספק סכנה בשביל הצלת חברו היה מחויב להטמין אותם בממ"י שאם יצאו זכאין שלא הרגו אין כאן אפי' חשש סכנה לר"ט בהטמנה זו וכל החשש הוא רק שמא יצאו חייבים שהרגו אכתי הי' לו להטמינם משום שאז הם בודאי סכנה והוא בספק שמא לא יתגלה הדבר שהטמינם עיי"ש.

אבל יש להנדז בראי' זאת, דראשית כפי שהרגיש האגודת אזור בעצמו ראיתו היא רק לפי פ"י השאילתות אבל לפי פירושו של רש"י שם, ליכא לראיתו כלל, דרש"י מפרש הכונה באופן אחר לגמרי, דשמא הרגתם

ואסור להציל אתכם. אמנם ראיתי בערוך לנר שרוצה להסב דברי רש"י ג"כ אל הכוונה הנז' של השאלות, ומפרש דמ"ש רש"י ואסור להציל אתכם אין הפי' שע"פ דין תורה אסור להצילכם אלא ע"פ חק המלכות וא"כ אכנס בסכנה או אפילו ע"פ ד"ת ע"י אסור להצילכם אם אבא לידי סכנה ע"ש, אבל פשוט דברי רש"י אינן מטיין אל כונה זאת, כדמוכח מהתוס' והרא"ש שם וכן במאירי. אלא ר"ל בפשוט דאם הרגו אסור להצילם בגלל זה הדבר בעצמו שרצחו, וכך פירש הס"ח סי' תרפ"ג ובהסתמכו על מקרא כתוב (במשלי כ"ח - י"ז) אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו, וכך פירשו בכונת דברי רש"י בשו"ת חות יאיר סי' קמ"ו ושו"ת יעב"ץ ח"ב סי' ט' עיי"ש. ושנית, אפי' לפי השאלות היד הדוחה נותנת לדחות ולומר דהתם שאני מפני שהם במעשיהם גרמו לעצמם להכנס בסכנה ומשום כך אין חיוב לאחרים להכנס עבור הצלתם בספק סכנה. ובגדולה מזו ראיתי בהעמק שאלה על השאלות שאילתא קכ"ט אות ד' שמעובדא זאת דר"ט רוצה להוכיח לאידך גיסא שכן יש חיוב להכנס בספק סכנה בכדי להציל חברו מסכנה ודאית, והוא, דמדקאמר ר"ט (לפי גירסת השאלות שם) דילמא איתא למילתא, משמע, שהא אם היה ברור לר' טרפון שאינו אלא עלילת שקר הי' מזדקק למטמרינהו אע"ג שאי לא מסתייע מילתא הי' מסתכן בעצמו ומחייב ראשו והיינו כמש"כ בהגה"מ דמחויב ליכנס בספק ס"נ = סכנת נפשות = בשביל ודאי פ"נ = פקוח נפש = של חברו ע"ש. ושלישית, גירסת השאלות שם כפי שלפנינו היא: דילמא איתא למילתא ולא מסתייעא מילתיכו וגרימתון צערא לדילי נמי אזילו אתון אטמירו נפשיכו. ויוצא מזה שפחדו של ר"ט היה לא דילמא יסתכן ע"כ, אלא דילמא יגרמו לו צער, והרי בשביל צער אין אף אחד שישבור שיכול להמנע משום כך מלהציל חברו מסכנה, וכדהעיר מזה בהעמק שאלה שם. ובע"כ צריכים לומר שהשאלות פירש שגם להם לא היה חשש לפיקו"נ = לפקוח נפש = אלא לדילמא יצערום ומשום כך מנע ר"ט א"ע מלתת להם מחסה לשמא יצערו גם לו, וזהו לשון וגרימתון צערי לדילי נמי, והיינו לדילי ולדידכו, או דהפירוש הוא כדמפרש העמק שאלה שם דמיירי שהיו יכולים לאטמורי גם בלעדו אלא שהיה טוב לפנייהם וקל הדבר אם ר"ט היה מזדקק להם וכו' עיי"ש, וא"כ אין מזה בכלל רא"י להיכא שהמדובר על סכנת חברו (ובספר ערך לחם למהריק"ש ז"ל יו"ד סי' קנ"ז סעיף ג' ראיתי שמיזג ב' הפירושים של רש"י ותוס' יחד וכותב בלשון: מי שהוא ספק שהרג את הנפש אסור להחביאו אלא הוא יחביא את עצמו וכן אם היה בהחבאה ספק סכנת נפשות למחביא רש"י ותוס' נדה ד' ס"א ע"א עכ"ל. ויש להאריך).

(ה) מאידך גם הרא"י מהירושלמי לאידך גיסא שצריך להכניס א"ע בספק סכנה כדי להציל חברו מסכנה ודאית ג"כ אינה מוכרחת. דז"ל הירושלמי בפ"ח דתרומות ה"ד: רבי אימי איתצד בסיפסיפה [במקום סכנה] אמר ר' יונתן יכרך המת בסדינו [נתייאש ממנו] אמר ר' שמעון בן לקיש עד דאנא קטיל אנא מתקטיל (או אני אהרוג או אני נהרג) אנא איזיל ומשיזיב ליה בחיילא וכו'. הרי דרשב"ל עבד עובדא בנפשיה ליכנס בספק סכנה כדי להציל את רב אימי מודאי סכנה. כזו היא ראית הגה"מ מהירושלמי. אבל יש לדחות בתרתי ולומר, דראשית י"ל דר' יונתן פליג עליה ולכך מנע א"ע מללכת להציל ואמר יכרך המת בסכינו /בסדינו/, ואין איפוא רא"י שהלכה כר"ל בזה ולא כר' יונתן, ושנית יתכן שר"ל עשה זאת משום מדת חסידות ואין על כך הוכחה מזה לומר שיש גם חיוב על כך, ור' יונתן יתכן שסבר לפי"ז שאסור זה מדינא ולכן אין לומר בזה לעשות משום מדת חסידות, וכהאופן הב' כותב גם לפרש בהעמק שאלה שם דר"ל לא פליג על ר' יונתן בדינא אלא החמיר על עצמו ע"ש.

(ו) והלום ראיתי בפ"י תורה תמימה עה"ת פ' קדושים (י"ט - ט"ז) שכותב להביא רא"י להצד שאדם כן מחויב להכניס עצמו לספק סכנה למען הצלת חברו מההיא מעשה דערוד בברכות ד' ל"ג ע"א שמקשה המהרש"א דאיך הכניס ר' חנינא בן דוסא עצמו במקום סכנה ונשאר בקושיא, וכותב על כן לפרש דלפני רחב"ד היתה העמידה על חורו של הערוד ספק סכנה כיון שהיה רגיל בנסים כדאמרין בתענית ד' כ"ד ובעוד כ"מ באגדות שהיה מלומד בנסים, ולכן מכיון שלפני אחרים הי' הערוד ודאי סכנה הכניס רחב"ד א"ע בזה, וא"כ הרי מבואר דמחויב אדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל חברו מודאי סכנה, ולא שייך בזה לומר אין למדין מן האגדות, אחרי שזה מעשה שהיה עיי"ש.

ולענ"ד נראה דאפשר לדחות ראיה זאת בנקל ולומר דמכיון דרחב"ד היה מלומד בנסים ומובטח לו שהקב"ה יעשה רצונו א"כ הו"ל המקום הזה לגבי דידיה כאין בו סכנה כלל, וכך ראיתי באמת בספר פתח עינים להחיד"א ז"ל שכותב בכה"ג ליישב קושית המהרש"א, ועיי"כ לפרש גם דברי הגמ' בתענית ד' כ' ע"ב איך שר"ה הכניס את רב אדא בר אהבה בההיא ביתא ריעיא דהו"ל שם חמרא וכו' ובתר דנפיק נפל ביתא ע"ש באריכות. ויש לציין דעיי"ז תתיישב גם העובדא ברב אחא בר יעקב בקדושין ד' כ"ט ע"ב כיעו"ש, ולא עוד אלא דלדעתי יש הכרח לפרש כך, משום דאילו היה ספק בדבר אזי לא היה הדבר יכול להחשב רק לספק סכנה, אלא היה נחשב זה כמכניס א"ע לודאי סכנה, והוא בהיות דהספק הזה דשמא ינצל אינו ספק בגדר הטבע אלא למעלה מגדר המושג הטבעי ולכן ספק כזה אינו יכול להחשב לספק להוריד עיי"כ הודאי סכנה שנחשב זה בגדר הטבעי, והיה אסור לו איפוא להכניס א"ע למקום כזה שנחשב ע"פ דין כודאי מסוכן, ובכה"ג מצינו בשו"ת חתם סופר חיו"ד סי' של"ח בד"ה וע"ד הברייתא, שמבאר שמעשים ומקראים נפלאים שחוץ להיקש הטבעי אינם נכנסים בגדר של חוששים למיעוט בפק"נ עיי"ש, וא"כ הי"ה נמי שאינם

נכנסים בגדר של ספק למעט הסכנה המוחשית הודאית, ואיך הכניס רחב"ד אי"ע לכך? ובע"כ שמוכרחים לבאר עובדת רחב"ד כנ"ל, וכפי שמבאר גם הפתח עינים, וא"כ יורדת ממילא ראייתו של התורה תמימה.

(ז) ולעומת כל האמור גדולה היא אבל הראיה הנוספת שכותב האגודת אזוב שם בדי' ל"ח ע"ב להביא תלמודא דידן ס"ל דאסור להכניס אי"ע בספק סכנה כדי להציל חברו מודאי סכנה. והוא, מדברי הגמ' בסנהדרין ד' ל"ח ע"א דאיתא: גופא מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך, והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מנין ת"ל והשבותו לו, אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא, קמ"ל. ואם איתא דאפילו בספק סכנת נפשו נמי חייב להצילו עדיפא הו"ל למימר דקמ"ל דאפילו בספק סכנת נפשו נמי חייב להצילו וכו' אלא ודאי דוקא מטרח ואגורי הוא דמחייב אבל לא להכניס נפשו בספק סכנה דכיון דאינו מחויב להכנס בודאי סכנה דחיינו קודמין כדאיתא בב"מ ס"ב א"כ הוא בכלל וחי בהם וביומא פ"ה דרשינן וחי בהם ודאי ולא ספק עיי"ש. והכי ראיתי גם בערוך לנר על סנהדרין שכותב נמי בכזאת להוכיח מהך סוגיא דש"ס דילן פליג על הירושלמי וס"ל דבספק נפשות אי"ע להכניס אי"ע כדי להציל חברו, ודוחק אי"ע לתרץ דלהב"י מפרשינן פירוש הגמ' כמו שפירש הר"ן דמיתורא דל"ת דרשינן מיגר אגורי ולא ממשמעות ולכן שפיר מצרכינן לפי התירוץ והשבותו ובאמת הקושי הי' והשבותו ל"ל. ומסיים בעצמו גם זאת, דאבל רש"י דלא פירש הכי י"ל דסובר באמת כדעת הר"י והרמב"ם ושאר פוסקים שלא הביאו הך דין דב"י עיי"ש. ויעוין ביד רמה בסנהדרין שם שמבאר נמי בהדיא שקושיית הגמ' היתה דלא תעמוד ל"ל והתירוץ הוא דלא מיתורא דרשינן אלא ממשמעותא דקרא דלא תעמוד, כלומר לא תעמיד עצמך כלל אלא חזר אחת הצלתו ובכל ענין שאתה יכול להצילו עיי"ש.

(ח) ברם מה שמוסיף עוד האגודת אזוב שם לכתוב שדבר ראייתו בזה היא במכ"ש לפמ"ש הסמ"ע מפאת הסברה שחייב להצילו מטעם דחבירו הוא בסכנת ודאי ואיהו בספק סכנה [אגב. לא הסמ"ע הוא שכותב זאת הסברה כ"א הב"י בטור שם והסמ"ע משמו הוא דמעתיק זאת כיעו"ש], א"כ קרא למה לי דחייב למטרח ואגורי הא מצינו גבי ממון בש"ש = בשומר שכר = שחייב למטרח ואגורי להציל בהמת המפקיד כדאי' בפי' האומנין ד' צ"ג ואינו מחויב להכניס עצמו בספק סכנה וכ"ש זה שחייב להכניס גופו בספק סכנה ממונו לא כ"ש אלא ודאי דוקא מטרח ואגורי הוא דמחייב אבל לא להכניס נפשו בספק סכנה עיי"ש, על רא"י זאת יש להנדז לפענ"ד, דכקושייתו הנז' הרי יש עדנה להקשות אליבא דכו"ע, דדל הק"ו מספק סכנה הרי יש עוד ק"ו מזה גופא דבכאן המדובר בהצלת גופו ובשם בפי' האומנין המדובר בהצלת ממונו ואם להצלת ממונו חייב למטרח ואגורי מכ"ש להצלת גופו, ובע"כ דגופא דדינא פירכא דאין ללמוד כלל מההיא דהאומנין דש"ש שאני שקיבל עליו וחייב עצמו לכך, וא"כ ליכא גם לק"ו של האגודת אזוב אליבא דהסמ"ע, דשם שאני שהתחייב על כך בקבלו עליו להיות ש"ש, וזה שלא חייב גם להכניס אי"ע לספק סכנה כדי להציל בהמת חברו הוא משום דחייב כזה לא קיבל על עצמו וחייב תורה הרי בודאי דליכא להכניס אי"ע לספק סכנה לשם הצלת ממון חברו ואיכא עוד איסורא על כך, ומשא"כ בהצלת גופו של חברו דאע"ג דאיכא חיוב תורה להשבת גופו של חברו, אבל הייתי אומר דמ"מ לעשות גם פעולות להפעיל גם אחרים להצילו ולמיטרח ואיגורי זה כבר לא מחויב. אפילו אם הדבר לא כרוך כבר באיזה סכנה שהיא, להכי איצטריך ריבויא דקרא שמחויב גם בזה למטרח ואיגורי.

ובעצם יש באמת להקשות כקושיא זאת גם על גופא דברייתא דאיתא: אבדת גופו מנין ת"ל והשבותו לו. ופרש"י אבדת גופו כגון נטבע בנהר וכו', וקשה דלמ"ל ריבויא לכך תיפוק ליה דנלמד זאת מק"ו מטמונו דאם ממונו חייב להחזיר כ"ש גופו. ובכאן אדרבא הקושיא תתיישב אליבא דהגה"מ ודעימ"י, דסבר דמחויב אפילו להכנס לס"נ = לסכנת נפשות = בכדי להציל חברו מודאי סכנה, דזה הרי לא נלמד בק"ו מממונו דמשום הצלת ממון חברו הרי בודאי דאינו מחויב גלל כן להכנס לספק סכנה, כמובן.

ומצאתי בספר שו"ת ברית יעקב חח"מ סי' ק"ב שמקשה באמת כזאת על הברייתא דלמה לי קרא להכי כיון דממונו מחויב להשיב א"כ כ"ש גופו דמחויב להשיב, ומתרץ דיש לומר דבעינן קרא להני גווי דפטור להחזיר אבידת ממונו כגון בזקן ואינו לפי כבודו או בשלו מרובה משל חברו דאינו חייב להשיב אבידתו אבל בהשבת גופו חייב ולזה בעי קרא דוהשבותו לו עיי"ש. אך יש לעיין על תירוץ זה דמה שייך בכאן הפטור של זקן ואינו לפי כבודו הא הרי דינא הוא דכל שבשלו מחזיר בשל חברו נמי מחזיר ובהשבת גופו הרי ודאי מחזיר בשלו אילו קרה בכזה לאשתו ולבניו וכדומה, [יעוין מ"ש להעיר בדומה לזה על הגרש"ק ז"ל לעיל סימן י"ז פ"א אות ב' ע"ש] וגם מה שייך בשאלת השבת גופו ענין של שלו מרובה משל חברו.

וראיתי בספר מרגליות הים על סנהדרין שמביא קושי' זאת להקשות גם בשם מפרש אחר, וכותב מדידה לתרץ דיתכן לפרש דמיירי כשרואה אדם תועה בדרך שאינו בסכנת נפש אלא שישהה הרבה שעות עד שימצא הדרך הישרה וכו' עיי"ש, אך תירוץ זה לא יעלה ארוכה אליבא דרש"י דמפרש בהדיא שהמכוון שאבידת גופו היינו כגון נטבע בנהר. אם לא שנאמר שרש"י רק לדוגמא נקט בזה אבל באמת כלול בזה גם

תועה בדרך אע"פ שאינו בסכנת נפש, וכך מצינו באמת שרש"י בעצמו מבאר אל כוונה זאת בב"ק ד' פ"א ע"ב דכותב והשבותו, את גופו משמע שאם טעה חברך אתה צריך להעלותו לדרך ע"ש, ולפי מסקנת הגמ' שלמדים זאת גם מקרא דלא תעמוד בודאי צריכים לומר זאת שקרא דוהשבותו אתה להיכא דליכא ס"ג, וכדראיתי בספר חמרא וחיי על סנהדרין שמביא בשם תלמידי הר"ף ז"ל שכתבו להקשות דלמה לי קרא דוהשבותו לו כיון דכתיב לא תעמוד, ותימצו דאצטריך למיכתב והשבותו לו לאשמועינן דחייב להצילו בכל ענין אפילו היכא דאינו כי אם תועה דס"ד דלא הוי אלא דוקא היכא דרוצים להרוג אותו ע"ש. ועל ההוי"א אפשר גם לתרץ דמילתא דאתיא בק"י טרח וכתב לה קרא, וזה שהגמ' לא הקשתה ותיצרה בכזאת מפני שהוא לפי המסקנא לא צריכנא לכך וכנ"ל.

עוד עולה בדעתי לתרץ דיש לומר דאצטריך קרא לאבידת גופו אפילו היכא דמאבד עצמו לדעת דרבו הסוברים דאפילו ככה"ג חייבים להצילו [ענין מ"ש בזה בספרי שו"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו פ"ד אותיות ג' ד'] דבכה"ג בממון אין חיוב להציל (כמבואר בב"מ ד' כ"ה ע"ב וברמב"ם פ"א מאבידה ה"א וח"מ סי' רס"א סעיף ד') וא"כ על כגון דא אין ק"י ושפיר אצטריך לזה ריבויא דקרא.

(ט) כ"ז בנוגע ומסביב לראיה הנוספת, אבל הראיה היסודית של הגאון בעל אגודת אזוב מההיא דסנהדרין דאין חיוב להכנס לספק סכנה חזקה היא וכנ"ל. ואחרי רואי ראיתי שגם המהר"ם שיק ז"ל בחיבורו על המצוות מצוה רל"ח כותב להשיג על ההג"מ מסוגיא זאת דסנהדרין, וכמ"כ כותב לתמוה שם על גוף הדין של הגה"מ דהא משום ספק נפשות הותר אפילו לחלל שבת מקרא דוחי בהם דהיינו שהתורה לא ציוותה מצות במקום שיש ספק סכנה ואיך אפשר שציוותה התורה לא תעמוד על דם רעך להכניס עצמו לספק סכנה הרי במקום סכנה לא ציוותה התורה, ואפילו בשפ"ד = בשפיכות דמים = אמרינן רק מסברא מאי חזית וכו' אבל להכניס עצמו בספק סכנה איך אפשר [וכ"כ לתמוה המנ"ח מצוה רל"ז עיי"ש], ודברי הירושלמי כותב שם המהר"ם שיק לבאר דג"כ לא קאמר בחשש סכנה ממש וספק השקול אלא דאיכא חשש עפ"י המיעוט וסובר הירושלמי כרב דאזיל גם בד"נ = בדיני נפשות = בתר רוב וכו'. ועכ"פ הכריח שם דמכיון דהדין הזה דצריך למיטרח ומיגר פסקו כל הפוסקים והוא מוכרח רק מכח יתורא עכ"ח דלא קי"ל כירושלמי ע"ש.

וכמו"כ כותב המהר"ם שיק לומר דנראה דזהו פלוגתא דר"ע ובי"ב בב"מ ד' ס"ב, דבי"ב אומר מוטב שימותו שניהם ואל יראה במיתת חברו היינו בגוונא דאיהו ספק וחבירו ודאי, ור"ע פליג ויליף מוחי אחיך עמך שחייך קודמין לחיי חבריך, והלכתא כר"ע עיי"ש, ובנקודה זאת ראיתי שגם העמק שאלה שאילתא קמ"ז אות ד' כתב נמי לבאר דפליגי בהכי ר"ע ובי"ב, וכן עוד תנאים דמביא שם, והכריע דהלכה כר"ע שאין להכנס לחשש ס"ג בשביל ודאי פ"ג = פקוח נפש = של חברו עיי"ש.

(י) וראה זה מצאתי בחידושי המאירי על סנהדרין שהדגיש לבאר שדיברת הגמ' היא כשלא צפוי לו סכנה בלכתו להציל חברו, וכותב בלשון: מי שראה חברו טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטים באים עליו חייב להשתדל בהצלתו, ולא סוף דבר בעצמו אם הוא יכול בלא סכנה שהרי על אבדת ממונו חייב על אבדת גופו לא כל שכן אלא אף על ידי אחרים והוא שישכור שכירים ופועלים ובקיאים באותן הדברים להצילו עכ"ל. הרי נלמד גם מדברי המאירי שס"ל נמי בפשיטות שכל המדובר בחיוב הצלת חברו הנתון בסכנה הוא כשלמציל לא יהא צפוי מזה שום סכנה.

ועוד זאת נלמד מדבריו דס"ל שחיוב ההצלה בזה למדים בעצם מק"י מאבידת ממונו. וצריכים לפרש איפוא גם לדידה דזה שהגמ' הוצרכה לרבות זאת מוהשבותו כנ"ל משום דאע"ג דאתינן זאת בק"י טרח וכתב לה קרא, או כיתר הפירושים שכתבנו בזה.

(יא) עוד זאת מוסיף וכותב האגודת אזוב שם בהשמטות שבסוה"ס וז"ל: שוב ראיתי בתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ה שנשאל שם בענין אם מחויב להניח לחתוך ממנו אבר אחד שאין בו סכנה בשביל הצלת חברו מן המיתה, והשיב שאינו מחויב בזה זולת ממדת חסידות וסיים בלשונו אולם אם יש ספק סכנת נפשות הר"ז חסיד שוטה דספיקא דידי' עדיף מודאי דחבריה עכ"ל הגם שכתב כן בפשיטות מסברא דנפשי' גם לא ראה הירושלמי שהביא הסמ"ע להפך הלא גם הר"ף והרא"ש השמיטו הירושלמי הזה כמ"ש הסמ"ע ונתבאר בראיות נכונות מהש"ס דילן הפך הירושלמי כנ"ל, אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו ס"פ א"מ ד' ל"ג גבי שלך קודם לכל אדם שכל המדקדק בעצמו כך סוף בא לידי כך וכ"ה בש"ע ח"מ סי' רס"ד ע"ש עכ"ל האגודת אזוב (והובא מזה בקצרה בפ"ת חו"מ שם ובפ"ת יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ט"ו עיי"ש).

ושם בשו"ת רדב"ז (לפנינו סי' תרכ"ז) מסביר ענין זה שאין חיוב על האדם לתת אבר מאבריו כדי להציל חברו מסכנה, בטו"ט = בטוב טעם =, מפני שאע"ג דחייב להצילו בממונו אבל איננו מחויב למסור עצמו על

הצלתו גם לא בסכנת אבריו, ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חבריו. וכלפי השואל שכתב לו שיש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת והראיה מדאמרין בע"ז חש בעיניו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא משום דשורייני דעינא בליבא תליא משמע הא אבר אחר לא, והשתא יבוא הנדון מק"ו ומה שבת החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקו"נ אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקו"נ. עונה לו הרדב"ז ודוחה ק"ו זה מכמה אנפין, ומתרכזים לארבעה. ראשית, מה לסכנת אבר דשבת שכן אונס דאתי משמיא ולפיכך אין סכנת אבר דוחה שבת שיביא הוא האונס עליו מפני חבריו לא שמענו, ותו דילמא ע"י חתיכת אבר אע"פ שאין הנשמה תלויה בו שמא יצא ממנו דם הרבה וימות ומאי חזית וכו', ותו דמה לשבת שכן הוא ואבריו חייבין לשמור את השבת ואי לאו דאמר קרא וחי בהם ולא שימות בהם הו"א אפי' על חולי שיב"ס = שיש בו סכנה = אין מחללין את השבת תאמר בחבריו שאינו מחויב למסור עצמו על הצלתו, ותו דאין עונשין מדין ק"ו והשתא ומה מלקות אין עונשין מדין ק"ו כ"ש חתיכת אבר עיי"ש.

הרי למדנו מדברי הרדב"ז כמה וכמה הלכתא גבירתא: (א) שהיה פשוט ליה הדבר כביעתא בכותחא שאין כל חיוב לאדם להכניס א"ע בספק סכנה כדי להציל את חבריו הנתון בסכנה, ולא עוד אלא דהעושה כן הרי"ז חסיד שוטה. ורק לא בירר אם עובר גם על איסור של גדר מאעל"ד = מאבד את עצמו לדעת = בהיות ומכניס א"ע לספק סכנה. (ב) דפשוט ליה גם זאת שאין כל חיוב על האדם לתת להפסיד ממנו איזה אבר שהוא מאבריו בכדי להציל עיי"כ את חבריו מודאי סכנה דאין זה דרכי נועם ונימק את הדבר בכמה וכמה סברות, ונחית בזה רק חדא דרגא דהרוצה לעשות זאת לא בשם חסיד שוטה יכונה אלא אדרבא מדת חסידות היא זאת. (ג) אע"פ שכאמור מי שרוצה לעשות זאת לנדב להפסיד איזה אבר מאבריו עבור הצלת חבריו מדת חסידות היא זאת, מ"מ היינו דוקא כשלא כרוך בדבר ספק נפשות, דאלי"כ הרי תו הו"ל חסיד שוטה.

ובאמת יש לעיין מתי יצויר הדבר שנאמר שזאת מדת חסידות ולא נקרא חסיד שוטה, הא הרי הרדב"ז שם מאריך בדבריו לבאר שכל הפסדת אבר מאדם כרוך בספק סכנה ואפילו חתיכת אוזן ומוכיח זאת מדרשת עין תחת עין וכויה תחת כויה שהמכוון לממון וכן ממה שראה בזה במציאות החיים, וצריך לומר שסבר הרדב"ז שאעפ"י כשיבואו לשאול לנו נגדיר הכל בגדר ספק סכנה מ"מ לא נדקדק על כך למי שרוצה לנדב מרצון לבו כל אבר שאין הנשמה תלויה בו, וביותר, כל אבר שאינו מן החלל ולפנים נתיר לו להתנדב ונאמר לו שלא יקרא עיי"כ חסיד שוטה כ"א זוהי דרגא גדולה של מדת חסידות, כי כל חתיכת אבר חיצוני כפי שדשו בו רבים וכפי המקובל בין הרופאים אינו כרוך בדרך כלל ואעפ"י רוב בספק סכנה, אבל כל חתיכת אבר שמן החלל ולפנים הכרוך בדרך כלל ובסתמא בספק סכנה אז כמוהו כמכניס א"ע לספק סכנה ובשם חסיד שוטה יקרא, וזהו שרואים שהרדב"ז שם ברצותו לתת דוגמא של חתיכת אבר שאינו מחויב בו ויש בו מיהת בהתנדבותו משום מדת חסידות נותן דוגמא של סימוי עין או חתיכת יד או רגל, שהוא אבר חיצוני, וגם ע"ז מדגיש לכתוב שאם יקבעו שיש בזה ספק סכנת נפשות הרי"ז חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מודאי דחבריה.

(יב) ויש לציין דדעת הש"ך ביו"ד סי' קנ"ז סק"ג להקל בסכנת אבר כשאונסים אותו לעבור על איסור תורה או לחתוך ממנו אבר ולומר דדמי לסכנת נפש ומותר לו לעבור כדי שלא יקצצו לו האבר, וכ"כ גם הפרמ"ג ביו"ד סי' שכ"ח במ"ז סק"ז, ורק כותב לחלק בזה בין שאר איסורים לאיסור שבת. וכמו"כ מביא שם הפרמ"ג דברי הרדב"ז הנ"ל בתשו' וסתים לפסוק כוותיה, ועפ"י דבריו שם כותב להקל גם בשבת כשרוצים לקצוץ לו אבר מטעם ספק נפשות עיי"ש. ואפילו בסכנת אבר בלבד ישנם ג"כ כמה ראשונים הסוברים להקל גם באיסור שבת, יעוין מה שהארכתי בזה בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו פרק י' עיי"ש. ועיין מ"ש בזה גם בשו"ת האלף לך שלמה חיו"ד סי' ר' עיי"ש והדברים ארוכים.

[ויעוין בגליוני הש"ס להגר"י אנגיל כתובות ד' ל"ב שכותב להסתפק חיסרון אבר וחסרון כל ממונו מה גדול יותר, ומאריך בסברות לכאן ולכאן עיי"ש, וכמו"כ בספר החיים להגר"ש קלוגר ז"ל כותב לומר עפ"י דרשת חז"ל (בברכות ד' ס"א ע"ב ועוד) בכל מאדך אם יש לך שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך, דאיש כזה שממונו חביב עליו מגופו אינו מחויב לתת כל ממונו באם כופין עליו לעבור על שאר עבירות חוץ מהג' עיי"ש, אך כבר כתב להשיג עליו בתוקף באשל אברהם על או"ח מהדו"ת סי' תרנ"ו, וכותב שם שהתווכח על כך פא"פ = פנים אל פנים = עם הגרש"ק ז"ל, וכפי המשתקף משם משווי הגרש"ק ז"ל הדרנא ביה, עיי"ש, ומה שמזכיר שם שבכעין זה כבר כתב לומר גם בספר תוס' יו"ה"כ למהר"ם בן חביב ז"ל, עיי"ש, כבר הובא מזה גם בספר דרכי תשובה יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ט"ז, וכותב שם שבס' פני מבין על סנהדרין הביאו ודחה דבריו דמדברי כל הראשונים לא נראה כן אלא סתמא קאמרי ומשמע דבכל גוונא מחויב למסור כל ממונו ולא יעבור עיי"ש.

וכמו"כ יש להעיר דהגרי"א ז"ל על ברכות מבאר הביאור של יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לא לענין מיתה, אלא הכוונה לענין טרחת גופו, שממונו חביב עליו מגופו פ"י שיעשה מצוה בגופו יותר ממה שיעשה מצוה בממונו כי ממונו חביב עליו יותר מטורח גופו וכו' ע"ש, ובפירושו הרר"א/הגר"א/ע"ש. ועל דרך זאת כותב גם הח"ס על התורה פ' ואתחנן, ויעוין מ"ש בזה גם בספר וידבר משה עה"ת בפ' הנז' בהלכה למשה ע"ש. ולפי"ז אין בכלל מקום לכל הדיוקים מההיא דרשא דבכל מאדך.

ועוד זאת ראיתי בספר אבני נזר יו"ד ח"א סי' קכ"ח שמביא ששמע להקשות ע"ז דאמרינן אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך, הא אפי' שאר עבירות אינם נדחים משום ממון כמבואר בפוסקים, וכותב לתרץ דכיון דקיי"ל העובד ע"ז מאהבה ויראה פטור משום דאין לבו לע"ז, ע"כ הו"א דאפי' משום ממון יהי מותר לעבור וקיל משאר עבירות ע"ש ביתר אריכות, וגם לפי"ז ליכא נמי ממילא לדייק הדיוקים האמורים, ואכמ"ל יותר מזה].

(יב) ויתכן לומר, וקרוב הדבר לודאי שכן הדבר, שאפילו להגה"מ ודעימי' דסברי דיש לו לאדם ליכנס לס"נ =לסכנת נפשות= כדי להציל חברו מסכנה ודאית. מ"מ יודו מיהת שאין לו לאדם לתת להוריד לו אבר מאבריו בכדי להציל חברו, ואפילו אם היה הדבר תלוי רק בדידה, והחילוק בזה ברור דבלהכניס עצמו לספק סכנה סברי הני רבנן דאין לו לחוש לכך בהיות שהולך לעשות מצוה גדולה של הצלת נפש ויש לו על כל לבטוח בזה שלא יאונה לו כל רע ויצא שלם בגופו, אבל משא"כ בהורדת אבר הרי אין ספק בדבר שיחסר לו ע"כ האבר, ועל כן גם הם יודו שאין זה דרכי נועם לחייב את האדם בכך, והכל כפי שמסביר בזה הרדב"ז (וגם כשמוציאים ממון להצלת חברו חייבו הפוסקים להחזיר זאת אח"כ למציל, יעו"ש ביד רמ"ה סנהדרין ומאירי ועוד. וכמה עמלו הבונים להתיר להציל עצמו בממון חברו גלל הטעם שניתן להשבה, יעוין מה שציננתי בזה לעיל סי' י"ז פ"ו אות ב' ע"ש. וכ"ז לא שייך בהחסרת אבר מחברו שלא ניתן להשבה).

(יג) זאת תורת העולה. דבמקום שיש ודאי ספק פיקוח נפש יש להכריע שאסור לו לאדם לנדב אבר מאבריו בכדי לשותלו בגופו של חברו ולהצילו ע"כ מסכנה ודאית, והעושה כן הר"ז חסיד שוטה, וישנו איפוא איסור על כך גם על הרופא המבצע שלא לסכן בקו"ע =בקום ועשה= דמו של זה בכדי להציל דמו של חברו (ועל אחת כמה כשגם דבר ההצלה שקול בספק) דמאי חזית וכו', ואם יקרה אסון והאיש הזה ימות גלל/בגלל/ הוצאת האבר ממנו נראה דדם יחשב לרופא שביצע זאת ודמו ידרש ממנו. ובמקום שאין ספק סכנה נשקפת לעין אזי אע"פ שאין כל חיוב ולא מצוה על שום אדם לנדב אבר כל שהוא מאבריו כדי לשתלו בגופו של חברו ולהצילו ע"כ ממייתה, מ"מ המנדב זאת למדת חסידות יחשב לו זאת, ואם מנדב בלב שלם וגמור (ע"ן ב"ק ד' צ' ורמב"ם פ"ה מחובל ומזיק הי"א וטור וחוו"מ סי' תכ"א סעיף י"ב) מותר לרופא לבצע זאת.

וכפי שאמרו לי הרופאים (כשהרצאתי לפניהם על נושא זה) הוצאת כליה וכדומה מהאברים הפנימיים מאדם אע"פ שהוא בריא כרוך בסתמא בספק סכנה. ועל כן אין להתנדב על כך בסתמא ואין לרופא לבצע זאת, אא"כ סגל חבורה של רופאים מומחים יחליטו אחרי עיון מדוקדק שהדבר לא כרוך בספק סכנת נפש למנדב, וכולי האי ואולי (לההכרעה שהכרעתי בפנים דבמקום שיש ודאי ספק פיקוח נפש יש מקום לאיסור לאדם לנדב למטרה האמורה אבר מאבריו. התחשבתי שיתכן שאם הנצרך לכך הוא ת"ח דאעפ"י שגם ככה"ג אין חיוב על מי שהוא למסור או לסכן נפשו עבורו אבל מצוה ועכ"פ רשות לסכן א"ע עבורו יש בזה, ועל כן בדומה למקרה שאירע שאשה רוצה להכניס א"ע לספק סכנה לנדב אחת מכליותיה להצלת בנה הלומד תורה שמחוסר ב' הכליות ל"ע, אפשר לומר דמותר לה לעשות זאת ואין כל איסור לסייע בכך ואולי יש עוד מצוה בזה. וחילי דידי ממה שראיתי בספר חסידים סימן תרצ"ח שכותב: שנים שיושבים ובקשו אויבים להרוג אחד מהם אם אחד תלמיד חכם והשני הדיוט מצוה להדיוט לומר הרגוני ולא חברי כר' ראובן בן איצטרובלי שבקש שיהרגוהו ולא לר' עקיבא כי רבים היו צריכים לר"ע ע"ש והובא זה גם בשו"ר כנה"ג יו"ד סי' קנ"ז הגהב"י אות ל"ה, וכן במג"ע להיעב"ץ ז"ל באבן בוחן פנה א' אות ע"ח. ועוד זאת הוסיף לכתוב היעב"ץ שם באות פ"ה (עפ"י הס"ח הנ"ל) דביודע בבירור שחבירו ת"ח כשר וצדיק יותר ממנו (וכן בשביל אביו ורבו) רשאי למסור עצמו להריגה להצילו מרצון פשוט ומאהבה שאינה תלויה בדבר. וכמו"כ נטה להתיר כשהאב זקן וא"א לו לקיים עוד מצות פ"ו =פריה ורביה= והבן אדם כשר לפחות אפי' אינו גדול כמוהו ולא ממלא מקומו, או שהוא ילד קטן שעדיין לא התנכר במעלליו ע"ש, ויש עוד הרבה לעיין בזה להלכה. אך עכ"פ יש מקום ללמוד מזה להתיר על כגון דא כשהסכנה אינה ודאית, וכשהמדע הרפואי אומר שהדעה הנותנת היא ששניהם ישארו ע"כ בחיים. לעומת זה לדברים שביארנו בפנים שאין כל חיוב על אדם לנדב אבר מאבריו להצלת חברו. יעוין במג"ע שם באבן בוחן פנה א' אות ס"ג שכותב נמי בכזאת שאין אדם מחויב להציל באחד מאבריו את הנרדף מזולתו, ואפילו בזיוני דגופא לא מידחי, וכן מעיר גם מזה שהערתני בפנים דבסכנת אבר לפעמים יש בו סכנת כל הגוף ואע"פ שאינו מאברים ראשיים המטריפים, וכמו"כ כותב דגם יסורין קשים ומרים נראה שא"צ לסבול בשביל הצלת חברו דנגידא קשי ממותא וכמו שאין רשאי למסור ליסורין בעלילה אם אינו חייב אפילו הן נהרגין אם לא יתנוהו, ק"ו שאין אדם חייב למסור עצמו ביד גוים ליסורין בשביל הצלת חברו ע"ש, ונלמד מזה בכל הדומה לזה. ופשוט.)

שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן פד

שאלה: חולה כליות באופן רציני עד שנשקפת סכנה לחייו, האם רשאי חבר או קרוב משפחה לתרום לו כליה אחת מכליותיו כדי להציל חיי חברו, או מכיון שאפשר שיש בזה קצת סכנה לתורם, אין לו להכניס עצמו בספק סכנה אפילו על מנת להציל את חברו מודאי סכנה?

תשובה: עצם הדין אם רשאי אדם או חייב להכנס בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה, שנוי במחלוקת הפוסקים. כי מרן הבית יוסף בחושן משפט (סימן תכ"ו) הביא מה שכתבו בהגהות מיימוניות בשם הירושלמי, שחייב אדם להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה. והסביר מרן הטעם, מפני שחבירו בודאי סכנה והוא בספק. וכן כתב מרן בכסף משנה (סוף פרק א' מהלכות רוצח). ובשו"ת חות יאיר (סימן קמ"ו) הביא דברי הירושלמי להלכה, ושכן משמע במסכת בבא מציעא (ס"ב ע"א). וכן כתב הגאון רבי חיים דוד אבולעפיא בשו"ת נשמת חיים (בחלק הדרושים דף י"א ע"א). אולם הסמ"ע בחו"מ שם, העיר, שמרן המחבר והרמ"א השמיטו דין זה מהשלחן ערוך, וטעמם, לפי שגדולי הפוסקים, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו דברי הירושלמי מפסקיהם, לכן השמיטוהו גם הם מהשלחן ערוך ע"כ. ורבינו יונה גירונדי בספר איסור והיתר (כלל נ"ט דין ל"ח) כתב במפורש שאין לאדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה. וכן פסק בשו"ת הרדב"ז חלק ג' (סימן תרכ"ה), שהמתחסד להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה הרי זה חסיד שוטה, שהספק שלו עדיף מהודאי של חברו, שנאמר וחי אחיך עמך, חייך קודמין לשל חברך ע"כ. ובשו"ת יד אליהו מלובלין (סימן מ"ג), הביא דברי הגהות מיימוניות בשם הירושלמי הנ"ל, וכתב שכוונת הגהות מיימוניות לדברי הירושלמי סוף פרק ח' דתרומות, אך שם שנוי הדבר במחלוקת רבי יונתן וריש לקיש, ואפשר שהלכה כרבי יונתן שאינו מחוייב להכנס בספק סכנה להציל את חברו מודאי סכנה. והוסיף, שיש להוכיח כן גם מהגמרא שלנו, במסכת נדה (ס"א ע"א), ובמסכת סנהדרין (ע"ג ע"א) ע"ש. וכן בספר אגודת איזוב דרושים (דף ג' ע"ב) הוכיח מהגמרא (נדה ס"א ע"א) כדברי היד אליהו, שאין לאדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה. גם בשו"ת מהר"ם שיק (חלק יו"ד סימן קנ"ה) כיון לדברי היד אליהו בהוכחתו ממסכת סנהדרין (ע"ג ע"א). וראה עוד בספר אמרי בינה (חלק או"ח סימן י"ג אות ה'). ואמנם יש מקום לדחות ראיות האחרונים מהתלמוד שלנו. וראה בשו"ת עמודי אור (סימן צ"ו) ובספר כלי חמדה (פרשת כי תצא). ועל כל פנים להלכה הסכימו רוב האחרונים כדברי האיסור והיתר והרדב"ז הנ"ל שאין האדם רשאי להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה. וכן פסקו האליה רבה (בסימן שכ"ט סק"ח), ובשלחן ערוך הגאון רבי זלמן או"ח (סימן שכ"ט סעיף ח'). וכן דעת ההפלאה בקונטרס אחרון לאבן העזר (סימן פ"א סעיף י"ב). וכן העלה הגאון הנצי"ב בספרו העמק שאלה פרשת ראה (סימן קמ"ז אות ד'). וכן פסק הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין בערוך השלחן (סימן תכ"ו). וראה עוד בזה בשו"ת משפט כהן (סימנים קמ"ג - קמ"ד). ובשו"ת היכל יצחק (חלק או"ח סימן ל"ט). ובשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד סימן קמ"ה) ועוד.

על יסוד הדברים הנ"ל, דן הגאון רבי יצחק יעקב וייס, ראב"ד העדה החרדית בירושלים, בספרו שו"ת מנחת יצחק חלק ו' (סימן ק"ג) לאסור לתרום כליה לחולה כליות שנשקפת לו סכנה, שהואיל וקיימת אפשרות של סכנה במעשה הניתוח של התורם הבריא, וכן יכול להיות שבעתיד יבוא התורם לידי סכנה כשחסרה לו אחת מכליותיו, ונמצא שהתורם מכניס עצמו לספק סכנה, וכן לא יעשה לדעת הרדב"ז וסיעתו ע"כ. וכן העלה הגאון רבי אליעזר יהודה ולדינברג אב"ד ירושלים, בספרו שו"ת ציץ אליעזר חלק ט' (סימן מ"ה), על יסוד דברי הפוסקים הנ"ל, ועל סמך דברי הרופאים שאמרו לו שמעשה הוצאת כליה אחת מכליותיו של התורם כרוך בסכנת נפשות, לכן העלה שאין לעשות כן, אלא אם כן יחליט סגל של רופאים מומחים אחרי עיון מדוקדק שהדבר אינו כרוך בספק סכנת נפשות לתורם. וכולי האי ואולי ע"כ. אולם באמת שנמסר לנו מפי רופאים מומחים ויראי שמים שדרגת הסיכון בהוצאת הכליה לאדם התורם, היא מועטת מאד, וכתשעים ותשעה אחוזים מהתורמים חוזרים לבריאותם התקינה. ולפי זה הרי כל מה שהסכימו הפוסקים הנ"ל שאסור להכניס עצמו בספק סכנה, זהו רק בספק השקול, מה שאין כן בנידון שלנו שבודאי שמצוה היא לתרום כדי להציל את חברו ממות בטוח. תדע, שבשו"ת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם חלק ב' (סימן רי"ח) כתב, שמה שפסק הרמב"ם (בפרק א' מהלכות רוצח) שכל היכול להציל אדם מישראל מסכנה ולא הצילו עובר על מה שנאמר בתורה לא תעמוד על דם רעך, זהו גם כשיש קצת ספק סכנה למציל, כגון שרואה את חברו טובע בנהר, או ליסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו, שבכל אלו יש קצת ספק סכנה למי שבא להציל, ואף על פי כן חייב להציל, ודוקא בשביל ממון חברו אין להכניס עצמו בספק סכנה כלל, אבל להציל נפש חברו חייב להציל. וכן הוא בירושלמי ע"כ. והרי הרדב"ז עצמו בתשובה חלק ג' (סימן תרכ"ה) הנ"ל כתב שהמתחסד להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה הרי זה חסיד שוטה, שספק שלו עדיף מהודאי של חברו. אלא ודאי שהוא מחלק בין ספק שקול, לבין קצת ספק סכנה כלשונו הנ"ל. וכן ביאר בעצמו בתשובתו בחלק ב' (סימן רי"ח), שאם הספק של הסכנה נוטה אל הודאי סכנה, כלומר שעל פי הרוב ישנה סכנה, או אפילו בספק שקול של סכנה, אינו חייב למסור נפשו, ורק

אם הספק של הסכנה נוטה אל ההצלה, אם לא הציל הרי זה עובר על לא תעמוד על דם רעך עד כאן. וכן כתב בספר אגודת איזוב (בהשמטות שבסוף הספר). וכן פסק הערוך השלחן חו"מ (סימן תכ"ו).

ולכן נראה שהעיקר להלכה שמותר וגם מצוה לתרום כליה אחת מכליותיו להצלת חייו של אדם מישראל השרוי בסכנה במחלת הכליות. וראויה מצוה זו להגן על התורם אלף המגן. ומכל מקום בודאי שיש לעשות זאת רק על ידי רופאים מומחים, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. והשי"ת ישלח דברו וירפא לכל חולי עמו ישראל, כאמור שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו.